

և ինչպէս նշանակած են Չօհրապեան և Բազրատունեան տպագրութիւնները:

Ասով, սակայն, չենք ուրանար թէ քանի մը ընտիր հեղինակներու քով ալ կը գտնուի ախոյեան ձեւը (Բրս. Ագաթ. Բուզ. հմմտ. Հյկզ. բորն.) և մասնաւորապէս յետին դարերու մէջ աւելի սովորական դարձած, բայց դարձեալ կը պնդենք ախոյեան-ի նախընտրութեան մասին, մանաւանդ որ այդ ձեւն է որ կը տիրապետէ սեռականի և հետեւաբար ածանցումի մէջ:

Իբրեւ տպագրոյց մեր ըսածին՝ նախ կարելի է վերստին համեմատել Եղեկի «Եղծ աղանդոց»-էն վերեւ յիշուած օրինակները, որոնց մեծ մասը սեռական է բարեբախտաբար. ախոյեան: Նոյնն ըսենք Ս. Եփրեմեան բերուած երկու օրինակներուն համար (հմմտ. վերեւ): Կը բաւէ հոս դնել Հայկազեան Բառարանի յիշածներէն քանի մը օրինակ եւս.

- ՊԻՏ. Նահատակեցելոցն ախոյեանից
- » Նախամարտիկ և առաջին ախոյեանից
- ՍԱԳ. Քաջացան ընդդէմ չար ախոյեանից
- ԼՄԲ. ՍԼ. Ի վերայ անմարմին ախոյեանից
- ՈՍԿ. ՅՈՂ. Իբրեւ յախոյեանի ուրուք:

Եւ հարկ է նշանակել թէ օրինակներու այս բազմութեան մէջ, վերեւն և հոս, հազիւ մէկ անգամ կը գտնենք ախոյեան-ախոյեանի սեռականով (հմմտ. Բուզ. Ե 4.):

Եւ ինչ որ աւելի ցայտուն է՝ ածանցումները միշտ ախոյեան-ախոյեանի ձեւէն կազմուած են. ինչպէս ԱՌՅԱՆԱՐԱՐ, ԱԽՈՅԱՆԱԿԱՆ, ԱԽՈՅԱՆԱՐԱՐԱՅԻ:

Տեսնենք օրինակներ.

- ՎԲԲ. ՀՅ. Բ. Ախոյեանաբար և ուրախութեամբ կրեաց.
- ՈՍԿ. ԵՍ. Չ. Յախոյեանական տեղւոյն լոկ գընասցուք.

1. Կարելի է թելադրել համեմատելու Նախնայ, օր. լեռն բառն կազմած ածանցումները առանց սղման. օր. լեռն լեռնական (ՍԳԲ.), և այն՝ ընտիր թարգմանութեան մէջ. օր. Չոհանիցեան զրեռնական (ՈՍԿ. Եփրեմ. ժ. Գ.). - Միանձուն լեռնական (Բուզ. Ե. Ի.), «լեռնական սրանչիւր (Բուզ. Չ. Գ.) - «լեռնականից»

- ԱՄԲ. ՊՏՄ. Ախոյեանաբարն զմիմեամբ շուրթիքին.
- » » Ախոյեանաբարն սլացմամբ
- » » Յախոյեանաբարն պատերազմունս:

Եւ ինչ որ աւելին է և ուշադրութեան արժանի՝ մինչեւ անգամ ախոյեան ձեւէն ածանցումներ կան առանց աղանցի, ինչպէս կը նշանակէ Հյկզ. բորն. վերեւ յիշուած օրինակներուն մէջ խառն.

- ՎԲԲ. ՀՅ. Բ. Ախոյեանաբար (կամ ախոյեանաբար) և ուրախութեամբ կրեաց:
- ԱՄԲ. ՊՏՄ. Չօրքն ախոյեանաբարն զպատերազմուն վառէին.

Ախոյեան - ախոյեանի ձեւէն մէկ ածանցաւոր միայն կը յիշէ Հյկզ. բորն. ան ալ ոչ հին.

ՈՒՌ. Ախոյեանաբար ընդդէմ թշնամւոյն:

Կ'եզրակացնենք թէ ընտրելագոյն է գործածել ախոյեան ձեւը, և անոր սեռականը՝ ախոյեանի, և հետեւաբար ախոյեանական, ախոյեանաբար, ախոյեանօրէն ածանցումները, փոխանակ ախոյեան - ախոյեանի - ախոյեանական - ախոյեանաբար եւն. ձեւերուն, որոնք եթէ քերականօրէն ուղիղ են, սակայն նուազ բարեհնչուն և ախորժելի, և անշուշտ ասոր համար ալ գրեթէ բոլորովին անտեսուած:

Աւելցնենք հուսկ, որ, եթէ Նախնիք իրենց ներքի համարած են գործածել մինչեւ անգամ ախոյեանաբար, ախոյեանաբարն չսղուած ածանցումները, չափազանց է Պրն. Ե. Նարդունիի պահանջը որ կ'ուզէ պարտադրել ախոյեանականը¹

*
* *

Այս առիթով մեր յարգելի ընթերցող-

տեղիս» (Փարպ.) - յետոյ՝ լեռնականաց, լեռնականից, լեռնականագետ, լեռնաձէշ, լեռնաձիւ, լեռնաջուր, (հմմտ. Հյկզ. Բորն.), փոխանակ ըլլալու (ինչպէս և կ'ըլլան) լեռնանամ, լեռնական, լեռնակաց, լեռնակողմ, լեռնային եւն քերականական պարզ և սովորական ձեւով:

ներուն ուշադրութեան կը յանձնենք ուղղելու աշխարհաբարի մէջ ատենէ մը ի վեր սպրդած գեղծութիւններու կարգէն

«ՅԵՏ ԱՅՍՈՒ»

Երկար փաստերու հարկ չկայ՝ ցուցնելու համար թէ հիմնովին սխալ է այս ձեւը: Նախ ցուցականը զբարարէն աշխարհաբարի վերածելով՝ իսկոյն մերկացուցած կ'ըլլանք պատրանքը: Արդարեւ, ոչ ոք պիտի տատամսի դատապարտելու յետ աւով, յետ պատերազմով, յետ խաղաղութեամբ, յետ համոզելով ձեւերը, որոնք քանակ, յետ համոզելով ձեւերը, որոնք յայտնապէս սխալ են. ուղիղ ձեւով պիտի ըսենք՝ յետ ասոր (զբարար՝ յետ սորա կամ յետ այտորի), յետ պատերազմի, յետ խաղաղութեան, յետ համոզելու եւն, ուսկից յայտնի է թէ յետ իրմէ վերջ սեռական հոլով կը պահանջէ և ոչ գործիական:

Ունինք այստեղ կազմուած ձեւեր մակ-բայի իմաստով, որոնք, ստույգ է, գործիական կ'ուզեն, ինչպէս՝ այստեղ հանդերձ, հանդերձ հանդերձ, ընտանիքով հանդերձ, հանդերձ իր բոլոր ձիւրքերով, եւն: Դարձեալ ունինք այստեղ ամենայնիւ, այնտեղ ամենայնիւ զբարարեան ձեւերը՝ համազօր այստեղ կամ այնտեղ հանդերձ-ի, որոնք սակայն ոչ մէկ աղերս ունին և ոչ մէկ կերպով կ'արդարացնեն յետ այստեղ սխալ ձեւը:

«Յետ այստեղ» հակաքերական և անհրեղի ձեւին տեղ և անոր համազօր ունինք այստեղ-այնտեղ-մակբայները (հմմտ. ֆրնս. dorénavant = d'or-en-avant, ֆրնս. d'ora-in-avant կամ d'ora inanzi = ասկէ վերջ, ասկէ անդին, ասկէ զէպ ի յառաջ) որոնք շատ լաւ կը բացատրեն այն իմաստը որ կ'ուզուի յետ այստեղ-ով:

Այստեղեւոր պէտք է դադրէ ծիւղէ. Այստեղեւոր նոր օրէնքը կը գործէ. Այստեղեւոր ներքի է «յետ այստեղ» գործածել:

և կամ

Այնտեղեւոր ընթերցող իր սխալը, եւն:

Այս ընտիր ձեւերէն զատ անդին կայ

և կը մնայ տարրականը՝ ասկէ, ատկէ, անկէ վերջ, կամ ասկից, ատկից, անկից վերջ (հմմտ. գր. աստի, այտի, անտի):

Հետեւաբար կրնանք եզրակացնել. Մի՛ գրէք յետ այստեղ, յետ այնտեղ. Այլ գրեցէք այստեղեւոր, այնտեղեւոր. կամ ասկէ ատկէ, անկէ վերջ (ասկից, ատկից, անկից վերջ):

*
* *

Նորամուտ խորթութիւն մ'ալ՝ անգլերէն, գաղղերէն (նաեւ գաղղերէն) ձեւերն են, փոխանակ գրելու սովորական և կանոնաւոր՝ անգլիերէն, գաղղիերէն ձեւերը:

Այս սխալ ձեւն հնարողները դիւրաւ պիտի ըմբռնեն իրենց գործած անտեղութիւնը՝ երբ նոյն ցեղանուններուն տեղական կամ որականական ածանցումներուն մէջէն ալ վտարեն ի. օր. անգլացի, գաղղացի կամ անգլական, գաղղական:

Այս պարագային մէջ առաջ եկած յայտնագոյն անտանելի խժաձայն տգեղութիւնը կը բացատրէ յատուկ պահանջը ինչպէս ազգանուններուն ածանցումին մէջ՝ թէ՛ զոյգ բաղաձայններու դիրքէն և թէ՛ ընդհանուր քաղցրաձայնութեան տեսակէտով:

Այլապէս, օր. նոյն անուններու տարբեր ձեւերը՝ բրիտանիերէն, բրիտանացի, ֆրանսիերէն - ֆրանսացի՝ նման պահանջ մը չունին՝ չունենալով բաղաձայններու յիշեալ զուգադրութիւնն և այն դիրքին մէջ ստեղծուած խժաձայնութիւնը:

Աւելորդ է խօսիլ միւս ցեղանուններու մասին, որոնք առանց դժուարութեան սովորական ձեւով կ'ածանցուին. իտալերէն - ացի - լական, գերմաներէն - ացի - նական, արաբերէն - ացի - ական եւն. թերեւս միայն՝ Սպանիան է որ դժուարութիւն կը ստեղծէ, և այդ պարագային ալ քաղցրաձայնութեան համար հարկ է ըսել սպանիացի և ոչ սպանացի: Հետեւաբար պիտի ըսենք թէ

Մի՛ գրէք անգլերէն, գաղղերէն. Այլ գրեցէք անգլիերէն, գաղղիերէն: (սպաներէն - սպանիերէն):

*
* *

Հոս կը զետեղենք նաեւ՝ հինէն ու նո-
րէն՝ մեր մամուլէն քաղուած սխալներ,
որոնք դիւրաւ կրնան ուղղուիլ:

Մի՛ գրէք ոսկրոտիք¹ — ոսկրոտեաց, այլ
պարզապէս ոսկրոտի, քանի որ այդ և նոյն
տի ածանցով քանի մը բառեր, օր. մանկ-
տի, ծակտի, փորոտի եւն, արդէն յոգնակի
են և չեն կրնար կրկին յոգնակի դառնալ:
Կը բաւէ ուրեմն զանոնք եզակի ձեւով հո-
ւովել, և իմաստը յոգնակի է միշտ: Ասոր
նման են անշուշտ աւագանի, ընտրանի,
եւն, որոնք նոյնպէս յոգնակի ըլլալով
իրենց անի յատուկ ածանցով՝ չեն կըր-
նար այլեւս ք կամ ներ առնել և կրկին
յոգնակի դառնալ:

*
* *

Եթէ արդի անուններու տառադարձու-
թիւնը շատ անգամ անկարելի է, և երբեմն
նոյն իսկ անտեղի, սակայն պարտական
ենք յարգել մեր Նախնեաց նուիրագործած
կամ վերջապէս Հայ ժողովրդեան մէջ
ընտանեցած ձեւերը. հետեւաբար ունենա-
լով՝ Հերակլես — Հերակլեան, Սապփով, Պե-
ղոպոնես, Ովիդիոս եւն տառադարձուած
կանոնաւոր ձեւերը, ներելի չեն հետեւեալ
խորթ և տգիտական կազմերը, Հերքի-
լես — Հերքիշեսեան, Սափո, Պելոպոնես, Օվիտ
եւն, որոնք սպրդած էին Հայ մամուլին
մէջ:

Մի՛ գրէք ոչւացում խորթ ձեւը որ գոյու-
թիւն չունի հայերէնի մէջ, այլ գրեցէք
յապաղում ընտիր բառը:

Մի՛ գրէք փառայեղ, այլ գրեցէք փա-
ռակեղ²:

Մի՛ գրէք բարոտք, այլ գրեցէք բարոք
(հմտ. բարի — բարւոյ, եւն.):

Մի՛ գրէք մտածմունքներ, այլ գրեցէք
մտածումներ կամ մտածոյթիւններ:

Մի՛ գրէք զբաղուիլ³, բրջուիլ, ազա-
տուիլ, այլ գրեցէք զբաղիլ, բրջիլ, ա-
զատիլ:

Մի՛ գրէք անուել, այլ գրեցէք ձմերել
(հմտ. գր. անուել — աներուել):

Մի՛ գրէք կրցի, ընդունեցի, այլ գրեցէք
կրցայ, ընդունեցայ (հմտ. խորնամ — խոր-
ցայ, գիրնամ — գիրցայ, ինչպէս մեկնիմ —
մեկնեցայ, խօսիմ — խօսեցայ, և ոչ թէ
խորցի, գիրցի և կամ մեկնեցի, խօսեցի
եւն.):

Մի՛ գրէք ժամուայ — օրուայ — շաբաթուայ —
ամսուայ — տարուայ, ասօրուայ, վաղուայ
եւն, այլ գրեցէք ժամուան, օրուան, շաբ-
թուան, ամսուան, տարուան, սյաօրուան,
վաղուան եւն:

Մի՛ գրէք զարթնում⁴ (զոյական), այլ
զարթում — զարթոնք, առանց նւե . եւ՛ բայե-
րը կ'իմացուին, օր. կ'երդնում, կը զարթ-
նում եւն: (Նե անկումը տեւս փախուստ,
թաք — ուստ եւն ձեւերուն մէջ ալ, որոնք կը
ծագին փախուստ, քարչում եւն. բայերէն):

Մի՛ գրէք քլարիւ, այլ գրեցէք սակա-
ւարիւ:

Մի՛ գրէք ծնկալոր, այլ գրեցէք ծնրա-
դիր: Ռամկօրէն բառերը չեն կրնար լե-
զուին մէջ մտնել ածանցուելու, բար-
դուելու. ինչէս կարելի է պղտիկ ուամկօ-
րէնով կազմել պղտկոյի — պղտկամիտ, այլ
փոքրոյի, փոքրամիտ, եւն:

Հ. ԵՂԱՍ ՓԷՁԻԿԵԱՆ

1, 2, 3, 4, — Տես Հ. Ա. Ղազիկեանի «Մի՛ գրէք, այլ գրեցէք», էջ 107, 93 268, և 137.

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

29 ՕԳՈՍՏՈՍ 1905

ՄԱՅՐԻԿԻՍ

Հատուած մը ԱՏԱ ՆԵԿՐԻԿՆ

Ո՛վ կիներ պարտըւած դէմքերով,
Դուք որ հուսկ կը ժպտիք յանդիման
Դըռներուն ձերին տան, ինչ փոյթ թէ
Դաշինքները չեղան շահաւոր:

Ո՛չ ոսկին համօրէն այս երկրին,
Ո՛չ բոլոր երկիրներն աշխարհիս
Չեն կրնար խոր անդունդը լեցնել
Մահուան՝ զոր պատերազմն է բացեր:

Այսպէս, ձեր այրերուն՝ պըսակուած
Ջինջ պայծառ փառքերով՝ սխրալի
Գործերու մեծագոյնն է ահա
Պանծալի յաղթանակ պարտեալի:

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ԱՂԱՅՈՒՐ ԲՈՄԲԵԼԻ

Թրգմ. Հ. Ե. Փ.

... Սպիտակ մազերուդ մէջը խիտ
Մարմարեայ ճակատդ է անկնճիռ,
Տարիքիդ փախուստին տակ անսանձ
Երբեմնի պէս չքնաղ:

Քու խաղաղ երեսիդ վրան կայ
Անվկանդ վեհութիւնն արձանի.
Հոգերու, վախի մէջն իսկ տեսայ
Քու ժպիտըդ պայծառ:

Նոյնպէս քեզ տեսայ ես, ու նոյնպէս
Պիտ՝ տեսնեմ վայրէջքին մէջ կեանքին:
Անվկանդ ես դուն: Դու կեանքն իսկ ես
Պարզունակ և անմահ...

Թրգմ. Հ. Ե. Փ.

✽ ✽ ✽

Հարըստութիւնն այս օրուան, մընաց քեզմէ երազի
Շուք մը տրտում՝ որով ես այնքան հարուստ եմ նորէն.
Ի՛նչ փոյթ որ սոսկ հեքեաթ մ'էր աշխարհի մէջ լուսեղէն,
Այլբիւրներէդ ալ ցամքած նոր մարգարիտ կը հոսի:

Այն ժպիտէն ուր հողուոյս կը ծաթէր աստղ սը լոյսի,
Կը հիւսեմ դեռ խոստումի դիւթանք մը վառ, ածիւնէն
Իսկ ձեռքերս իմ կը տաքնան զերդ արեւով, քաղցրօրէն,
Երբոր աշնան կրակը ջինջ ոսկետարափ կը հոսի:

Դրժըւեցան բոցավառ ինչ երգումներ. կ'իջնէ մուլթ
Գիշերն ահա, նետահար յիշատակովը երգերուդ.
Անգութ ձեռքեր՝ լուսաբաց դուռներն հողուոյս կը փակեն:

Ու որբ արեւ մը տփոյն կը խաւարի ամէն օր,
Երբոր կ'երթամ անուրջի սահմանակից այն ճամբէն
Ուր կորսուած ամէն յոյս ցաւի աղբիւր մ'է պղտոր...:

ԱՐՄԵՆ ԵՐԿԱԹ